

DE PERFECTE WERKPLEK

Wat vindt de docent van het gebouw?

De afgelopen maanden werkten studenten van de Vrije Universiteit (VU), richting Bestuur en Organisatie, samen met het Center for People and Buildings en ICSadviseurs. Drie groepen studenten deden onderzoek naar de relatie tussen de docent en de werk- en leeromgeving. In dit artikel de bevindingen.

Is er een verband tussen de tevredenheid over de leer- en werkomgeving en de werkdruk die in toenemende mate ervaren wordt? In hoeverre kan de organisatie van het onderwijs en de vertaling daarvan in functionele ruimten de werkdruk versterken of juist verlichten? Drie groepen studenten van de Bachelor opleiding “Bestuur & Organisatie” (B&O) van de VU zetten hun tanden in dit vraagstuk en kwamen tot eerste resultaten. De aanname is dat veel schoolgebouwen ingericht zijn naar de wensen van de leerlingen, en aanmerkelijk minder tegemoet komen aan de behoeften en de wensen van de docenten. Dit bleek ook uit het onderzoek van de Algemene Rekenkamer uit 2016 waarbij de schoolgebouwen slechter worden beoordeeld door docenten dan door andere gebruikers. Met dit gezamenlijke project willen de drie opdrachtgevers meer inzicht krijgen in het gebruik en de beleving van het schoolgebouw als leer- en werkomgeving.

Een belangrijke vraag waarmee de studenten aan de slag zijn gegaan is: is er een verband tussen de tevredenheid over de leer- en werkomgeving en de werkdruk die in toenemende mate ervaren wordt. De drie groepen studenten deden verkennend, kwalitatief onderzoek in zowel het basis- als voortgezet onderwijs naar de ervaring van leerkrachten met hun werkomgeving, naar de mate van personaliseren van de werkplek in het voortgezet onderwijs, waarbij ook leerpunten uit het nieuwe werken in de zakelijke sector worden betrokken en tenslotte naar de relatie tussen het gebruik van nieuwe technologieën en de beleving van de werkplek.“

PARADOXEN WERKOMGEVING

Het eerste team stelde op basis van literatuur-oriëntatie de volgende hoofdvraag: “Hoe geeft een leerkracht in het primair onderwijs betekenis aan het schoolgebouw en de werkplek als werkomgeving?” Uit

Vlnr: Susanne van Groningen, Celine de Kruiter, Nicky Visser, Max van Stigt

de literatuuriëntatie en data-analyse kwamen vijf belangrijke topics naar voren: *atmosfeer, werkplek, fysieke ruimte, licht en geluid*. Uit het onderzoek blijkt dat in het primair onderwijs het klaslokaal de voornaamste werkplek van de leerkracht is (en blijft). Een belangrijk perspectief hierin is dat vooral de gebruikers de sfeer van een werkomgeving bepalen. De leerkracht geeft betekenis aan de ruimte; de persoonlijkheid en de competenties van de leerkracht bepalen mede hoe aspecten zoals licht en geluid worden ervaren. Opvallend zijn de paradoxen die in het onderzoek naar voren kwamen. Zo blijkt dat natuurlijk licht als erg fijn wordt ervaren, maar dat te veel zonlicht als storend wordt ervaren. Een zonnescerm of gefilterd daglicht is hiervoor vaak een oplossing. Tegelijkertijd kan een zonnescerm storend zonlicht voorkomen, maar het kan ook de ventilatie van het lokaal negatief beïnvloeden. Een andere paradox heeft te maken met het geluid en de ventilatie van het klaslokaal. Wanneer een raam openstaat voor ventilatie merken leerkrachten meer geluidsoverlast. Het raam sluiten vermindert de overlast, maar daardoor is de ventilatie in het lokaal niet optimaal. In het onderzoeksrapport zijn per topic twee aanbevelingen geformuleerd.

Een centrale aanbeveling luidt als volgt:

“Houd rekening met paradoxen, zorg ervoor dat de oplossing van het ene probleem niet een ander probleem veroorzaakt. Hierbij is het belangrijk dat er wordt gedacht vanuit het perspectief van de leerkracht als dagelijkse gebruiker van de ruimte.”

Het volgende citaat laat zien wat de behoefte van veel leerkrachten in het onderzoek is:

“Ik zou graag een wat groter lokaal willen hebben, waar echt een leeshoek is, waar ze lekker op zitzakken kunnen lezen. Ik zou heel graag losse tafeltjes willen, waardoor je zelf groepjes kan vormen. Ik zou chromebooks willen hebben, waarmee ze op hun eigen werkplek kunnen werken. Ik zou een mooie grote boekenkast willen hebben en een creativiteitshoek.”

“Veel schoolgebouwen zijn ingericht naar de wensen van de leerlingen en komen minder tegemoet aan de behoeften en wensen van docenten”

INDIRECT EN ONBEWUST

Het tweede team onderzocht op een aantal scholen voor voortgezet onderwijs de mate waarin subjectieve ervaringen van docenten meewegen bij hoe zij werktevredenheid relateren aan het gebouw als werkomgeving. Wat blijkt is dat docenten het lastig vinden om hun ruimtelijke werkomgeving in termen van mate van (werk-)tevredenheid te definiëren. De ruimtelijke omgeving speelt een belangrijke rol, maar dat blijkt pas als daar expliciet naar wordt gevraagd. De werkomgeving wordt doorgaans als vanzelfsprekend gezien en als weinig beïnvloedbaar. Docenten projecteren hun tevredenheid meer op de samenwerking en interactie met leerlingen en collega's. De vraag wat de relatie is tussen tevredenheid en het gebouw als werkruimte levert op dat er vaak te weinig persoonlijke werkruimte voor docenten is. De werkplekken die er zijn worden vaak niet gebruikt omdat docenten er niet geconcentreerd kunnen werken. Verder zijn ruimtes vaak onvoldoende gefaciliteerd. Het leerplein als middel om het onderwijs te organiseren wordt als positief gewaardeerd, omdat de interactie tussen docenten en leerlingen op een natuurlijke manier plaats vindt. Wel noemen docenten dat ze daardoor juist onvoldoende hun werk kunnen doen, omdat zij zich onvoldoende kunnen concentreren door de constante bewegingen. Opvallend is dat docenten op alle onderzochte scholen het binnenklimaat als onvoldoende waarden. Docenten noemen technologie niet als een centraal thema, maar wel als belangrijk middel om lessen efficiënter te organiseren. Docenten zijn zich ervan bewust dat ze niet afhankelijk moeten worden van technologie; zij zien het als relevante toevoeging binnen het lesgeven en als communicatiemiddel tussen docenten en leerlingen ▶

Vnr: Henriët Schonewille, Savanne Janse, Maïke de Haas, Daphne Schouten

Boven: Matthijs Linck, Lianne Damsma, onder: Rens Mulder (l) en Niels Pouw

onderling. Frustraties gaan over niet-werkende middelen, verschillende versies of onvoldoende ondersteuning vanuit de ICT-afdeling. Technologie zorgt ervoor dat docenten thuis ook toegang hebben tot het schoolsysteem en op die manier thuis ook werkzaamheden kunnen uitvoeren. Docenten noemen meer aspecten dan alleen maar de kwaliteit van het gebouw. Het schoolgebouw speelt vooral een rol in de voorwaardenscheppende sfeer, waarbij docenten een zekere speelruimte nodig hebben, waar zij tot op zekere hoogte een persoonlijke invulling aan kunnen geven. Dat wil dus niet zeggen dat de ruimte ondergeschikt is aan andere factoren binnen het bepalen van hun werktevredenheid. Eerder is het zo dat de ruimte van invloed is op nagenoeg alle aspecten van het werk en leerproces.

CRITERIA VOOR EEN GOEDE WERKOMGEVING

Het derde team deed eveneens onderzoek op verschillende middelbare scholen, waarbij het doel was om te achterhalen hoe vormgeving en personalisatie van de werkplek bijdraagt aan de werkervaring volgens de docent. Een belangrijke bevinding was dat docenten behoefte hebben aan gedifferentieerde leer- en werkplekken voor leerlingen en dat daarmee hun eigen werkkwaliteit positief wordt beïnvloed. Er is behoefte aan plekken waar leerlingen zelfstandig aan het werk kunnen, waarbij er wel een visuele relatie moet zijn, zodat de docent overzicht kan houden. De docenten gaven aan dat de mogelijkheid tot differentiatie positief werkt op de werkdruk die ze ervaren, omdat ze op deze manier hun input zo efficiënt

mogelijk onder de leerlingen kunnen verdelen. Uit het onderzoek blijkt dat bepaalde aspecten van de werkomgeving van een docent wel degelijk van invloed zijn op de werkdruk die de docent ervaart. Omdat toenemende werkdruk binnen het onderwijs een steeds groter probleem vormt heeft deze groep mogelijke criteria benoemd, die in bouw- of inrichtingsprojecten van belang zijn, maar ook in een volgende Scholenbouwprijs kunnen worden meegenomen. Het is van belang dat de school beschikt over *voldoende (stille) werkruimtes voor de docent*, dat de *docenten een eigen opbergkast hebben in het schoolgebouw*, dat de *school beschikt over mogelijkheden tot differentiatie van leerlingen*, dat de *school ramen heeft die klaslokalen scheiden van gangen*, dat de *school maatregelen treft om het binnenklimaat te meten en aan te passen per lokaal* en dat de *indeling en technologie van het schoolgebouw voldoet aan de behoeftes van eindgebruikers zoals docenten*. Hierom is het belangrijk *de docent meer te betrekken bij beslissingen rondom het schoolgebouw als leer- en werkomgeving en specifiek het meedenken over de kwaliteit van hun directe werkomgeving*.

Het betreft een afstudeeronderzoek van drie groepen afstudeerders van de Bachelor opleiding "Bestuur & Organisatie" (B&O) van de VU Amsterdam. Deze eerste resultaten geven goed aan hoe belangrijk een goede werkomgeving is voor het welbevinden van de docent. Nader onderzoek is geboden, maar de aanbevelingen kunnen goed worden gebruikt in het opstellen van programma's van eisen en het organiseren van een volgende Scholenbouwprijs. ◀